

FÖRSTA BOKEN

**DEN GUD SOM
FINNS TILL**

DEL I

**Det intellektuella och
kulturella klimatet
under andra halvan
av 1900-talet**

Du, vår Herre ... har skapat världen,
och genom din vilja blev den till och skapades den.

(Upp 4:11)

Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild
skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem.

(1 Mos 1:27)

Nu säger Herren,
han som har skapat dig, Jakob,
han som har format dig, Israel:
Var inte rädd, jag har friköpt dig,
jag har gett dig ditt namn, du är min.
När du går genom vatten är jag med dig,
vattenmassorna skall inte dränka dig.
När du går genom eld skall du inte bli svedd,
lågorna skall inte bränna dig.
Jag är Herren, din Gud,
Israels Helige är den som räddar dig.

(Jes 43:1-3)

Universum bar inte livet inom sig, inte heller bar biosfären män-
niskan. Vårt nummer föll ut i roulett. *(Jacques Monod)*

Vi vågar lugnt påstå att det är skönt att bli kvitt människan som
människa. *(B F Skinner)*

KAPITEL 1

Gapet har blivit konstant

FÖRE KLYFTAN

Den nuvarande klyftan mellan generationerna har nästan helt och hållet förärllets av en förändrad syn på sanning.

Vart man än vänder sig i dag dominerar den nya synen. Samstämmigheten omkring oss är i det närmaste total, oavsett om man betraktar konsten, litteraturen eller bara läser dagstidningar eller tidskrifter som *Time*, *Life*, *Newsweek*, *The Listener* eller *The Observer*. Från alla håll känner man av det strupgrepp som den nya metodologin har på kulturen – med ”metodologi” menar vi sättet på vilket vi närmar oss sanning och vetande. Det är som att kvävas i en osedvanligt tät londondimma. Precis som dimman inte kan stängas ute med hjälp av väggar eller dörrar, tränger sig denna samstämmighet in på oss ända tills rummet som vi bor i inte längre är fritt från smog. Ändå inser vi knappt vad som har hänt.

Det tragiska i vår nuvarande situation är att människor starkt påverkas av det nya sättet att se på sanningen, och då har de aldrig ens analyserat den förskjutning som har skett. Ungdomar från kristna hem uppfostras i den gamla synen på sanning. Sedan utsätts de för det moderna synsättet. Med tiden blir de förvirrade eftersom de inte förstår vilka alternativ de ställs inför. Förvirringen växer dem snart över huvudet. Detta gäller dessvärre inte bara ungdomar utan även många präster och pastorer, församlingspedagoger, evangelister och missionärer.

Denna förändring av hur vi kommer fram till kunskap och sanning är, enligt min uppfattning, det mest avgörande problemet som kristenheten står inför i dag.

Hade man levt i Europa före 1890 eller i USA före 1935, hade man i praktiken inte behövt ägna särskilt mycket tid åt att fundera över sina grundantaganden. (Dessa årtal kan tyckas en aning godtyckliga, eftersom förändringen skedde tämligen gradvis åtminstone i Europa. Den avgörande förändringen i Amerika pågick mellan åren 1913 och 1940. Under denna relativt korta period genomgick hela tänkesättet en revolution. År 1913 var ett mycket betydelsefullt år i USA – inte därför att det var året före första världskriget utan av en annan mycket viktig anledning, vilket vi lite senare ska se.)

Före denna tid utgick alla från i stort sett samma grundantaganden som i praktiken tycktes sammanfalla med de kristnas grundantaganden. Detta gällde både på det epistemologiska och det metodologiska området. Epistemologi är teorin om hur vi kan veta eller vara säkra på att det som vi tror oss veta om världen runt omkring oss är riktigt. Metodologi är hur vi närmar oss frågan om sanning och vetande.

Nu kan man förstå hävda att icke-kristna inte hade någon rätt att utgå från sina grundantaganden. Det är alldeles riktigt. De var romantiker¹ som accepterade optimistiska svar utan att ha tillräcklig grund för dem. Ändå fortsatte de att tänka och handla som om dessa grundantaganden var sanna.

Vilka var då dessa grundantaganden? Det huvudsakliga grundantagandet var att det finns sanningar och värden som är absoluta. Folk accepterade att det kan finnas absoluta sanningar på varandets (eller *kunskapens*) och på *moralens* område. Eftersom man accepterade att det kan finnas absoluta sanningar – även om människor sinsemellan kunde vara oense om vilka dessa var – kunde man i alla fall föra samtal på antitesens klassiska grund. Man tog för givet att om något var sant så var motsatsen falsk. Beträffande moralen tänkte man att om något var rätt så var motsatsen fel. Formeln ”A är A” och ”A är inte lika med icke-A” utgör det första steget i klassisk logik. Om man inser i vilken utsträckning detta inte längre gäller, inser man också vår nuvarande belägenhet.

1 Med ”romantiker” menar Schaeffer en person som omedvetet eller av känslomässiga skäl lever i föreställningar som personen saknar rationell grund för att tro på.
Övers anm.

Absoluta sanningar och värden förutsätter en antites. Icke-kristna fortsatte att romantiskt leva på denna grund utan att ha tillräckliga skäl för det. Sålunda kunde man fortfarande diskutera vad som var rätt och fel, sant och falskt. Man kunde säga till en icke-kristen flicka att ”sköta sig”, och fast hon kanske inte följde ens råd så fattade hon åtminstone vad man menade. Att säga detsamma till en flicka i dag skulle uppfattas som rent nonsens. Den tomma blick man skulle få till svar skulle inte betyda att ens normer hade förkastats utan att budskapet var meningslöst.

Förändringen har varit enorm. För trettio år sedan kunde man exempelvis säga: ”Det här är sant” eller: ”Det här är rätt” och vara på samma våglängd som alla andra. Folk hade kanske inte alltid tänkt igenom sina övertygelser, men alla kunde ändå prata med varandra som om idén om antitesen var rätt och riktig. I fråga om evangelisation, andliga frågor och kristen förkunnelse kunde man alltså tryggt utgå från att ens åhörare begrep vad man sade.

EN APOLOGETIK SOM GAV AKT PÅ VÅRA GRUND- ANTAGANDEN HADE HINDRAT FÖRFALLET²

Det var verkligen olyckligt att våra kristna ”tänkare” i sin undervisning och förkunnelse inte ägnade mer uppmärksamhet åt våra grundantaganden innan själva förändringen ägde rum och klyftan blev konstant. Hade de gjort det så hade de inte blivit överrumplade, och då hade de kunnat hjälpa ungdomar att tackla sina problem. Vad som verkligen är olyckligt är att många kristna ännu i dag, många år efter att förändringen ägt rum, fortfarande inte begriper vad som händer. Det beror på att de fortfarande inte fått lära sig vikten av att tänka i banor av grundantaganden, särskilt inte när det gäller sanning.

En flodvåg av sekulärt tänkande och liberalteologi svepte in i kyrkan, eftersom dess ledare inte förstod hur viktigt det är att bekämpa falska grundantaganden. De utkämpade till stora delar striden på fel slagfält, vilket gjorde att de hamnade på efterkälken i stället för att ligga steget

2 Behandlingen av klassisk apologetik och den apologetik som beaktar våra grundantaganden fortsätter i del III, kapitel 5, s XX. Se även Appendix A.

före när det gällde att både försvara och förklara. Detta var en verklig akilleshäl som ännu i dag är svår att rätta till bland evangeliskt kristna.

Före denna förändring kunde man använda sig av klassisk apologetik³ enbart därför att icke-kristna till synes utgick från samma grundantaganden, även om man inte hade tillräcklig grund för dem. Men inom den klassiska apologetiken blev våra grundantaganden sällan analyserade, diskuterade eller beaktade.

Om någon ställde sig upp för att predika evangeliet och sade: ”Tro på detta, det är sant”, skulle de som lyssnade ha sagt: ”Om det är så, då är motsatsen falsk.” Antitesen som grundantagande präglade människors totala tänkesätt. Vi får inte glömma att historisk kristendom vilar på antitesens grund. Utan den är historisk kristendom meningslös. Den grundläggande antitesen är att Gud objektivt existerar i motsats (antites) till att han inte existerar. Vilket av dessa två alternativ som stämmer med verkligheten förändrar allt inom kunskapens och moralens område och i livet som helhet.

FÖRTIVVLANS LINJE

Vi har alltså en tidslinje enligt följande:

EUROPA FÖRE 1890 OCH
AMERIKA FÖRE 1935

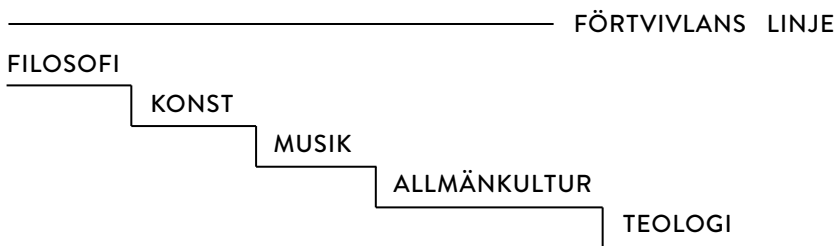
FÖRTIVVLANS LINJE _____

EUROPA EFTER 1890 OCH
AMERIKA EFTER 1935

Lägg märke till att jag kallar linjen för ”förtivvlans linje”. Ovanför linjen befinner sig människor som lever med sina romantiska föreställningar om absoluta sanningar och värden (dock utan att ha tillräcklig logisk grund för dem). Under linjen är allt förändrat. Människan har en annan syn på sanning.

3 Apologetik är den del av kristen teologi som förklarar och försvarar den kristna tronns sanningsanspråk. *Övers anm.*

För att bättre förstå denna förtvivlans linje bör man kanske hellre tänka sig den som en trappa än som en enkel horisontell linje:

Varje trappsteg motsvarar en viss tidsperiod. De högre trappstegen är tidigare, de längre ner är senare. Det var i den ordningen som förändringen i synen på sanning kom att påverka människors liv.

Förändringen spred sig undan för undan och på tre olika sätt. Folk vaknade inte plötsligt upp en morgon och upptäckte att förändringen hade trängt in överallt på en gång.

För det första spred den sig geografiskt. Idéerna uppstod i Tyskland och spred sig därifrån vidare. Den påverkade först kontinenten, korsade därefter Engelska kanalen och färdades sedan över Atlanten till Amerika. För det andra spred den sig genom samhället från de intellektuella till de mer bildade, vidare till arbetarna och nådde till slut medelklassen. För det tredje spred den sig som diagrammet visar från en disciplin till en annan, med början hos filosoferna och med slutpunkt hos teologerna. Teologin har länge legat sist i ledet. I mina ögon är det underligt när man studerar hela denna kulturella strömning att så många anammar den senaste teologiska flugan och hyllar den som något nytt. *Faktum är att vad den nya teologin nu säger redan har sagts inom alla de andra disciplinerna.*

Det är viktigt att förstå den grundläggande beskaftenheten hos denna linje. Om kristna försöker tala med folk som om de befann sig ovanför linjen, fast de i verkligheten befinner sig under linjen, blir det bara ett slag i luften. Det gäller såväl varvsarbetare som akademiker. Detsamma gäller synen på andlighet. Under linjen blir ”andlighet” raka motsatsen till kristen andlighet.

ENIGHET OCH OENIGHET INOM RATIONALISMEN

Det råder verklig enighet inom det icke-kristna tänkandet, likaväl som det förekommer oenighet inom denna enighet. Förändringen som gjorde att man hamnade under förtvivlans linje utgör en av dessa meningsskiljaktigheter inom det icke-kristna tänkandets enade front. Den förenande faktorn kan kallas rationalism eller humanism om man så vill – men om vi använder ordet *humanism* måste vi vara noga med att skilja mellan ordets betydelse i det här sammanhanget och dess mera begränsade betydelse i en bok som *The Humanist Frame*,⁴ redigerad av Sir Julian Huxley. Denna senare typ av humanism har kommit att bli en teknisk benämning inom ordets bredare bemärkelse. Humanism i dess bredare, mer inkluderande bemärkelse är det system som människor, enbart med sig själva som utgångspunkt och centrum, rationellt försöker bygga upp för att hitta kunskap, mening och värde. Vi måste också se till att ordet *rationalism*, vilket betyder detsamma som humanism i dess bredare bemärkelse, inte förväxlas med ordet *rationell*. *Rationell* betyder att de företeelser som omger oss inte strider mot förnuftet – eller med andra ord att människans strävan efter förnuft är välgrundad. Den judisk-kristna uppfattningen är således rationell, men den är raka motsatsen till rationalism.

Rationalismen eller humanismen är alltså det kitt som håller samman det icke-kristna tänkandet. Men om kristna ska kunna förstå och tala med folk i sin generation måste de ge akt på vilken form som rationalismen för tillfället antar. På ett sätt är den alltid densamma där människor enbart försöker utgå från sig själva. På ett annat sätt förändras den hela tiden där kristna måste känna till olika betoningar om de inte vill förbereda sig för att verka i en svunnen tid.

Förtvivlans linje visar på en jättelik förändring i vår tid inom rationalismens enade front. Ovanför linjen var människor rationalistiska optimister. De trodde att de kunde utgå från sig själva och upprätta en sfär som innefattade livets alla tankar och livet självt – utan att man behövde överge antitesens logik. De tänkte att ändliga människor rent rationa-

4 London: Allen & Unwin, 1961.

listiskt på egen hand skulle kunna finna enhet i den totala mångfalden – en tillfredsställande förklaring till hela verkligheten. Detta var filosofins ståndpunkt före vår egen tid. Den enda verkliga tvistefrågan mellan dessa rationalistiska optimister var hur denna sfär skulle se ut. Någon kunde rita upp en cirkel och säga: ”Man kan leva inom den här sfären.” Nästa kunde radera den och rita upp en annan cirkel. Sedan kunde nästa komma och radera den och rita en egen cirkel – *och så vidare i det oändliga*. Börjar man studera filosofi genom att följa filosofins *historia* och undersöker alla dessa uppritade cirklar, som var och en har raderats ut av nästa, får man nästan lust att hoppa från London Bridge!

Men vid en viss tidpunkt upphörde detta försök att väva ihop en *enhetlig* optimistisk humanism. Filosoferna kom fram till att de inte skulle hitta någon enhetlig, rationalistisk sfär som kunde innefatta allt tänkande och som man kunde leva inom. Det var som om rationalisterna plötsligt insåg att de var instängda i ett stort rum utan vare sig dörrar eller fönster, bara totalt mörker. Från mitten av rummet kunde de treva sig fram till väggarna och börja leta efter en utgång. De kunde gå runt rummet flera varv innan den hemska sanningen gick upp för dem, nämligen att det inte fanns någon utgång – ingen utgång alls! *Till sist insåg filosoferna att de inte kunde finna denna enhetliga rationalistiska sfär, och därför övergav man den klassiska metodologin på antitesens grund och förändrade synen på sanning. Därmed var den moderna människan född.*

På så sätt kom den moderna människan att hamna under förtvivlans linje. Hon drevs dit mot sin vilja. Hon förblev rationalist men hade förändrats. Förstår vi kristna denna förändring som har ägt rum i vår tid? Om vi inte förstår den, då pratar vi i stort sett bara till oss själva.

UTVECKLING MOT EN ENHETLIG KULTUR

Vikten av att förstå den klyfta som människans tänkande har fört henne till är inte bara av intellektuellt utan också av andligt värde. Kristna ska stå emot världens tidsanda. Men när vi säger detta måste vi förstå att världens tidsanda inte alltid antar samma form. Därför måste vi kristna

stå emot världens tidsanda *i den form som den antar i vår egen generation*. Gör vi inte det motstår vi inte världens tidsanda alls. Detta gäller särskilt vår generation, eftersom de krafter som motarbetar oss är av så genomgripande natur. Det är vår generation kristna som mer än någonsin behöver lyssna till följande ord som brukar tillskrivas Martin Luther:

Om jag med hög röst och tydlig redogörelse bekänner mig till varje del av Guds sanning, bortsett från just den lilla punkt som världen och Satan för tillfället angriper, då bekänner jag inte Kristus – hur frimodigt jag än bekänner mig till Kristus. Där striden rasar som värst visar sig soldatens lojalitet, och att stå stadigt på andra delar av slagfältet är enbart flykt och vanära om man ryggar tillbaka när det verkligen gäller.

Det vore fel att påstå att det finns en totalt enhetlig kultur. Så är det inte. Men när man studerar gångna tiders konst och litteratur och den sortens företeelser som hjälper oss att förstå en kultur, märker man en utveckling mot en total enhetlighet.

Genom arkeologiska studier kan man visa hur en viss föreställning har utvecklats på en plats och sedan under århundradenas lopp har spritt sig över vidsträckta områden. Man kan till exempel ta den indoeuropeiska kulturen vars spridning kan följas genom härledning av vissa ord.

Förr i tiden tog det så lång tid för kulturella föreställningar att spridas att när de väl hade nått andra områden kunde de redan ha förändrats i det ursprungliga området. Men i dag är världen liten, vilket gör det fullt möjligt för en enhetlig kultur att spridas mycket snabbt och påverka stora delar av mänskligheten. Inga konstgjorda skiljemurar som järnridån⁵ kan hindra utbredningen av dessa föreställningar. I och med att världen har krympt och till stora delar blivit efterkristen har man på bägge sidor

5 Schaeffer skrev detta drygt tjugo år innan Sovjetunionen och järnridån föll år 1989. Övers anm.

av järnridån följt samma metodologi och samma grundläggande enhetliga tankefigur – nämligen att det inte finns några absoluta sanningar och värden och inga antiteser, vilket leder till pragmatisk relativism.⁶

Inom våra moderna former av specialiserad utbildning finns det en tendens att inte se helheten för alla detaljer, och i den bemärkelsen kan man säga att vår generation skapar få verkligt bildade människor. Riktig utbildning innebär att man tänker igenom samband och gör kopplingar mellan olika ämnesområden och inte bara har kompetens inom sitt eget område, så som en tekniker kan ha. Det finns nog ingen disciplin som har varit mer benägen att tänka fragmentariskt än dagens klassiskt evangeliska teologi.

De som står mitt i den historiska kristendomens strömning har haft särskilt svårt att förstå sambanden mellan olika tankeområden. När aposteln förmanade oss att hålla oss ”obesmittade av världen”⁷ talade han inte om något abstrakt. Ska kristna kunna tillämpa denna befallning på sig själva, måste de förstå vilket motstånd som väntar dem i just detta skede av historien. Annars blir de bara obrukbara museiföremål och inte levande kämpar för Jesus Kristus.

Renläriga kristna har fått betala ett högt pris både när det gäller försvaret och förmedlingen av evangeliet – allt på grund av de inte har tänkt eller handlat som bildade människor som förstår och ligger i strid med den moderna kulturens enhetlighet.

6 Relativism är uppfattningen att sanningen är relativ och inte absolut eller objektiv. Relativismen förnekar att det finns någon sanning i sig. Det finns bara ”sanning för mig eller dig”. Vad som är sant är således olika i olika tider, i olika kulturer och för olika individer. Pragmatisk relativism betyder att man i praktiken intar en relativistisk hållning även om man rent teoretiskt inte gör det. *Övers anm.*

7 Jak 1:27.